

Nr 116.

Av herr **Clason m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående krigstidstillägg och krigstidshjälp under år 1918 åt befattningshavare i statens tjänst.

I nådig proposition nr 10 till innevarande års riksdag angående krigstidstillägg och krigstidshjälp under år 1918 åt befattningshavare i statens tjänst har Kungl. Maj:t föreslagit vissa bestämmelser för ifrågasvarande dyrtidstillägg, bland annat följande.

Krigstidstillägget skall enligt förslaget utgå med 30 procent på de kontanta löneförmånerna och skall enligt supplementära bestämmelser bliva lägst (till synes) 560 kronor och högst 1,700 kronor.¹⁾

Krigstidshjälpen är avsedd att utgå till familjeförsörjare med inkomsttaxerat belopp t. o. m. 4,000 kronor. Skalan är graderad 150—60 kronor för hustru och 75—30 kronor för varje barn (högst för 5 barn).

I nådig proposition nr 11 har Kungl. Maj:t vidare föreslagit krigstidstillägg under år 1918 åt f. d. befattningshavare i statens tjänst och i nådig proposition nr 13 krigstidstillägg under år 1918 åt pensionsberättigade änkor och barn efter befattningshavare i statens tjänst.

Ovan återgivna bestämmelser angående krigstidstillägg och krigstidshjälp åt befattningshavare i statens tjänst böra ses mot bakgrunden av följande förhållanden.

Den första dylika generella dyrtidshjälp, som kom statstjänstemännen till del, beslöts så sent som år 1917. Den fastställda allmänna procentsatsen för krigstidstillägget var 15 procent. Genom vissa be-

¹⁾ Undre gränsen beräknas som 30 procent å i regel förekommande lägsta ordinarie avlöning 1,200 kronor + en förutsatt »grundplåt» å 200 kronor. Övre gränsen är i propositionen satt till 125 kronor i månaden, oberäknat den ovannämnda grundplåten å 200 kronor. Beloppet 1,700 kronor är även övre gräns för sammanlagda beloppet av en befattningshavares krigstidstillägg och krigstidshjälp.

gränsningar blev emellertid det procentiska tillägget för lägre tjänstemän något högre än 15 procent, för högre tjänstemän mindre och för de högsta utgick intet tillägg (absoluta gränsen i tilläggsbeloppen 250—800 kronor, 9,800 kronor i sammanlagt avlöning och tillägg). Dessutom utgick för de lägst avlönade familjeförsörjarna (gräns 3,000 kronor) en mindre krigstidshjälp. Även tillägg åt pensionärer utgick.

Kristidens fördyrande inverkan på ett normalhushålls utgifter, för livsmedel, bränsle och lyse, är enligt Socialstyrelsens senaste uppgifter följande (hushållsbudgetens sammansättning antages oförändrad).

	1:a	2:a	3:e	4:e	1:a	2:a	3:e						
	juli kvar.	2:a kvar.	3:e kvar.	4:e kvar.	1:a kvar.	2:a kvar.	3:e kvar.	aug.	sept.	okt.	nov.	dec.	
	1914	1916	1916	1916	1917	1917	1917	1917	1917	1917	1917	1917	
Indextal (vägda)	100	130	134	142	152	166	175	181	181	187	192	200	212
													(prel.)

Det framgår av dessa siffror, att fördyringen i medeltal för hela landet utgör 112 procent under krigstiden juli 1914—december 1917. Det framgår vidare, att takten i fördyringen på sistone väsentligt stegrats. En synnerligen kraftig acceleration i dyrtidstryckets tillväxt är sålunda för handen. Ingen anledning finnes att antaga, att någon förändring i denna utvecklingsgång skall inträda, åtminstone under den närmast följande tiden.

Härvid är dessutom att märka, att även före den egentliga kristiden en nog så kraftig, fortgående fördyring äde rum. Utgår man från år 1904, från vilket år jämförbara siffror äro tillgängliga, blir motsvarande stegring därför väsentligt större. För Stockholm, som med avseende å fördyring legat en obetydlighet *under* riksmedeltalet (kristidsfördyringen i Stockholm är 110 procent, mot 112 procent för hela riket), har Stockholms stads statistiska kontor på grundval av Socialstyrelsens uppgifter beräknat motsvarande fördyring för huvudstaden sedan 1904 intill slutet av år 1917 till 153 procent. Denna siffra torde på anförda grunder vara väl indicerande för medelfördyringen för hela riket under nämnda tid.

Detta är, såsom sagt, fördyringen i livsmedel, bränsle och lyse. Häre ingå ej hyra, skatter, beklädnad m. fl. utgifter. Fördyringen i de *allmänna* levnadskostnaderna torde efter samma beräkningsgrund statistiskt ställa sig något lägre, enär särskilt hyra och skatter, som representera »trögare» moment, icke ännu hunnit med i dyrtidens hastiga frammarsch. Skillnaden blir emellertid icke så väsentlig, som man kanske kunde tro. Härtill bidrager givetvis, att beklädnadsfördyringen gått i ännu raskare takt. Socialstyrelsen beräknade, att för *samtliga*

levnadskostnader (om hänsyn sålunda toges även till de prisförändringar, som drabbat övriga i budgeten ingående poster) stegringen *intill september 1917* uppgick till 66 procent (av socialstyrelsen betecknad såsom en minimisiffra). Jämföres denna siffra med den ovan anförda augustisiffran 1917 för livsmedel, bränsle och lyse, 81 procent, framträder en differens på endast 15 enheter.

Det som är av vikt är emellertid, att detta är en *statistiskt* uträknad fördyring, som på grund av metodens karaktär måste giva särdeles utpräglade minimisiffror.

För ett rätt förstående av dessa indextal är nämligen att märka, att desamma baseras på livsmedelspriser, vilka i allt större utsträckning äro *maximipriser*. Det torde icke vara obekant, att dessa pris till betydlig del äro mycket illusoriska befordrare av billiga livsmedel. Åtkomsten av livsförnödenheter till åsatta maximipris är i en mängd fall högst begränsad och i vissa fall fullständigt omöjlig. En livsmedelsindex, som, för att endast taga ett par exempel, bl. a. bygger — och statistiskt måste bygga — på ett kaffepriis av omkring 3.25 per kg. och ett fotogenpris av omkring 50 öre litern, kan ej annat än bli i hög grad missvisande med avseende på den *verkliga* fördyringen i ett hushåll. Exemplen kunna mångfaldigas för en mängd varor. Liksom kaffet, vilket i realiteten knappast är åtkomligt, ersättes med mindervärdiga surrogat till rätt så imponerande, maximipriset å den äkta varan betydligt överstigande pris, måste även andra svåråtkomliga förnödenheter ersättas med väsentligt dyrare sådana.

Det ligger sålunda i sakens natur, att den statistiska metod, som användes för konstruktion av en livsmedelsindex och som under normala förhållanden ger tillfredsställande indikationer, nu, såsom sagt, endast kan lämna utpräglade minimisiffror med avseende på den faktiska fördyringen.

Klyftan mellan den officiella statistiken och verkligheten torde för övrigt vara särdeles väl känd, utan alltför vidlyftiga utredningar.

Det kan emellertid vara skäl att påpeka, att även de statistiska ämbetsverken, som särskilt syssla med dessa saker — Socialstyrelsen och Stockholms stads statistiska kontor — med skärpa understryka själva sakförhållandet.

Såsom en konklusion av allt detta torde man utan överdrift kunna säga, att de *allmänna* levnadskostnaderna i början av år 1918 i ett normalhushåll med stora steg närma sig *fördubbling*, om man jämför med förhållandena närmast före kriget. Sannolikt har denna fördubbling faktiskt redan inträtt.

Den av finansministern anförda, på något äldre uppgifter sig grundande siffran »minst 75 procent» torde vara en så utpräglad minimisiffran, att den nu kan betecknas såsom missvisande. En enligt gängse grunder statistiskt beräknad siffran för början av år 1918 skulle, med hänsyn till nyligen inträdd stark ytterligare fördyring (jämför ovan), för visso giva en betydligt högre siffran, vilken dock fortfarande, på angivna grunder, skulle vara att anse som en utpräglad minimisiffran. Även om siffran, när den blir känd, skulle ligga så lågt som mellan 80 och 90 procent, rubbar detta icke riktigheten av den ovan anförda konklusionen angående en sannolik fördubbling i verkligheten. När ärendet kommer under riksdagens slutliga behandling, torde f. ö. de här approximativt gjorda kalkylerna vara av Socialstyrelsen utförda.

Det torde med all önskvärd tydlighet framgå av ovanstående, att den nu av Kungl. Maj:t föreslagna dyrtidshjälpen till statstjänstemännen icke står i väl avvägd proportion till den redan nu härskande fördyringen. Då denna dyrtidshjälp är avsedd att gälla under år 1918, under vilken tid fördyringen förvisso kommer att ytterligare stegas, blir disproportionen längre fram än våldsammare. En dyrtidshjälp, som är i så hög grad otillräcklig redan nu, måste senare bliva fullständigt ineffektiv. Erfarenheten från den år 1917 beslutade dyrtidshjälpen torde i detta fall vara belysande.

Dessutom måste beaktas, att man icke har rätt att bygga ett beslut om dyrtidshjälp på den förutsättning, att fördyringen är ett mera tillfälligt ont av övergående slag. Många nationalekonomer och statistici anse, att, om ock fördyringen, i den mån den beror på varuknappheten, kommer att efter någon — sannolikt dock avsevärd — tid giva efter, skola de i omlopp försatta, enorma penningmängderna representera ett moment, som för en lång följd av år med nödvändighet låter oss leva i en helt ny *ekonomisk period*, karakteriserad av ett till kanske omkring hälften minskat penningvärde.

Med hänsyn till nu rådande förhållanden, ävensom till dem, som salunda med största säkerhet äro att förvänta, synes det därför särdeles angeläget, att riksdagen med öppen blick för det ytterst oroväckande nödläge, i vilket tjänstemännen nu befinna sig och vilket under den närmaste tiden med säkerhet kommer att än mer försvåras, redan nu vidtager verkligt effektiva åtgärder för dessa svårigheters bekämpande.

Till ledning för åtgärdernas avvägande bör ligga tanken därpå, att *dels* den föregående dyrtidshjälpen med hänsyn till dess otillräcklighet medfört en väsentlig ekonomisk underbalans för tjänstemännen under den hittillsvarande dyrtiden, *dels* att den blivande dyrtidshjälpen

skall i möjligaste mån kompensera även en väntad fördyring, om vilken man med säkerhet kan förutsätta, att den blir väsentligt större än den nu kända.

Bristfälliga åtgärder härutinnan komma givetvis att medföra väsentlig fara, icke blott för tjänstemännen utan även för deras arbetsgivare, staten. Flykten från den offentliga tjänsten antager allt större proportioner, och rekryteringen av nya kvalificerade arbetskrafter försvåras dag för dag. Det är att befara, att denna utveckling kommer att fortgå i stegrad grad, om icke arbetsgivaren, staten, ingriper för dess hejdande. De beslut, som i dyrtidsfrågan fattas vid innevarande års riksdag, torde vara av särskild betydelse för nämnda utveckling.

Det torde därvid även ligga vikt uppå att begränsningen vid dyrtidshjälpens utmätande till de kvalificerade högre avlönade befattningshavarna med ansvarsarbete eller i chefsställning icke göres alltför snäv. Genom nedpressandet av det procentiska tillägget för dessa ansvarsbefattningar, vilkas innehavare givetvis i första hand äro föremål för anbud om övergång till enskild tjänst, ökas uppenbarligen faran för administrationens säkra funktionerande.

Man kan visserligen ej förutsätta, att, inom de finansiella möjligheternas ram, en löneförbättring i form av dyrtidshjälp, som motsvarar indextalets utslag med avseende på fördyringen, skall under nuvarande abnorma förhållanden för samtliga befattningshavare kunna åvägabringas. Tjänstemännen, särskilt de högre, måste själva bära en väsentlig del av den börda dyrtiden pålägger. Av vad som i saken i tal och skrift framförts från tjänstemännens sida framgår emellertid, att förhållandena nu bragt flertalet tjänstemän i det mest bekymmersamma ekonomiska läge.

Tjänstemannaklassen har fått sitta hårdare emellan än måhända något annat samhällsskikt. Avvikelsen från indextalets utslag får således icke vara för starkt för att en acceptabel, provisorisk lösning av det akuta dyrtidsproblemet skall ernås. Med andra ord, de indikationer, som dyrtidsstatistiken giver, torde under nu härskande abnorma förhållanden av statsfinansiella skäl visserligen icke kunna utan vidare strängt följas såsom rättesnöre för dyrtidshjälpens generella utmätande, men de böra i större utsträckning, än som skett, tjäna till vägledning. Den ytterligt starka stegringen av statsinkomsterna under kristiden, varom statsverkspropositionen lämnat siffror, och som medfört överskott i de senaste statsregleringarna på några hundratal miljoner kronor, måste givetvis motsvaras av betydande krav på utgiftssidan. Det torde vara förenligt både med rättvisa, billighet och klokt förutseende, att icke låta statstjänarnas berättigade dyrtidskrav härvidlag stå tillbaka

såsom onekligen hittills skett. Även med villigt erkännande av det tillmötesgående mot tjänstemännens krav, som förefinnes i det nu av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till dyrtidshjälp, måste man anse åvägabringandet av en mot dyrtidstrycket bättre svarande och i övrigt lämpligare avvägd sådan hjälp ur flera synpunkter av omständigheterna påkallad.

* * *

Med hänvisning till vad ovan sagts skulle ett mera generellt yrkande, som sålunda ställde fixerandet av tilläggsatser och gränser i beroende av den fördyring, som vid beslutets fattande verkligen föreläge, vara det riktigaste och lämpligaste. Då vi emellertid torde bära föreslå vissa bestämda siffror, tillåta vi oss att taga till utgångspunkt den från Sveriges statstjänstemannanämnds arbetsutskott gjorda framställningens huvudgrunder, med bibehållande i övrigt av de principer, som innehållas i de nämnda propositionerna.

Till dessa huvudgrunder hörde bland annat:

att krigstidstillägg måtte för år 1918 utgå med 50 procent av varje ämbets- och tjänsteman tillkommande kontant avlöningsförmån, därvid minimum dock skulle utgöra 600 kronor och maximum 2,500 kronor.

Ifrågavarande yrkande är icke direkt jämförligt med den Kungl. propositionens, enär i densamma, jämte den i vissa procent uttryckta lönetillökningen, även föreslagits ett grundbelopp av 200 kronor på alla löner.

Med hänsyn därtill torde det kunna låta sig göra att något begränsa den procentuella tillökningen. Vi föreslå i detta hänseende 40 procent, med därav föranledda jämkningar i maximibeloppen för månad och för år, ehuru under betoning av att detta tillägg långt ifrån motsvarar det verkliga dyrtidstrycket.

Under sådana förhållanden synes det vara så mycket mer påkallat att på andra punkter söka vidtaga förbättringar i den kungl. propositionen. I synnerhet gäller detta den s. k. krigstidshjälpen, eller den del av dyrtidstillägget, som särskilt avser att lätta bördan för familjeförsörjare. I detta hänseende har statstjänstemannanämndens arbetsutskott hemställt, att krigstidshjälpen måtte för 1918 utgå till samtliga ämbets- och tjänstemän, som åtnjuta kontanta avlöningsförmåner ej överstigande 5,000 kronor. Vi finna detta förslag så mycket mer beaktansvärt, som dyrtidstrycket givetvis hårdast drabbar familjeförsörjare och i alldeles särskild grad de klasser av sådana, som icke

genom rabatter å olika förnödenheter eljes komma i åtnjutande av lindring i detsamma. Av samma grund måste vi likaledes påyrka en förändring i den gradering av de särskilda belopp, som föreslagits att utgå för hustru och barn. Att låta denna hjälp utgå med lika belopp för befattningshavare med fem eller med flera barn än fem är icke med billighet förenligt, eftersom kostnaderna för barns underhåll och fostran ingalunda upphöra att stegras med dyrtiden i de fall, då barnens antal överstiger fem, och icke något som helst skäl lärers kunna angivas för att låta statsunderstödet stanna vid denna gräns. Det enda rimliga måste här vara att låta hjälpen utgå för varje barn, även i de säkerligen icke alltför talrika fall, då antalet är större än fem. Vidare synes det vara skäligt och billigt att utan gradering låta krigstidstillägget utefter hela linjen vara 150 kronor för hustru och 75 kronor för barn. Behovet av denna hjälp är med hänsyn till en gång antagen levnadsstandard otvivelaktigt lika stort för den, som har en taxerad inkomst av 5,000 kronor, som för dem med mindre inkomst, och de i Kungl. Maj:ts proposition lägst föreslagna beloppen — 30 kronor för barn — kunna ingalunda anses utgöra någon verksam hjälp i avsedda förhållanden under tider, då exempelvis endast anskaffandet av ett par skor betingar hela det för ett barn sålunda föreslagna årsbeloppet. En tillämpning av behovsprincipen synes här ej påkalla en sådan gradering av understödsbeloppen som den i propositionen ifrågasatta, och då enhetstal skola väljas, måste dessa bliva de högsta, eller för hustru 150 och för barn 75 kronor.

* * *

Även för pensionärer (f. d. befattningshavare, änkor och barn) synas av billighetsskäl vissa förhöjningar i tilläggen böra ifrågakomma, om. förbättringar för i tjänst varande befattningshavare komma till stånd.

* * *

I anslutning härtill tillåta vi oss hemställa, att riksdagen måtte besluta,

dels att § 1 mom. 1, § 5, § 7 b) och c), § 10 1:o) § 11 och § 14 i propositionen nr 10 må erhålla följande ändrade lydelse:

§ 1

Mom. 1. Befattningshavare i statens tjänst, vilkas avlöning blivit av Konung och riksdag till siffran bestämd eller eljest utgår efter av riksdagen prövade grunder, äga, med nedan i §§ 2, 3, 5, 14, 15, 16 och 17 angivna begränsningar och undantag, uppbära krigstidstillägg med fyrtio procent å följande i samma avlöning ingående slag av kontanta förmåner, nämligen: — — — vid telegrafverket.

§ 5.

Oberäknat i § 1 mom. 2 avsedda, till vissa befattningshavare utgående 200 kronor, må ingen befattningshavares krigstidstillägg överstiga 175 kronor för månad räknat.

§ 7.

Till andra befattningshavare i statens tjänst må, med nedan i §§ 8, 14, 15, 16 och 17 angivna begränsningar och undantag, den myndighet, som äger bestämma befattningshavarnas avlöning, lämna krigstidstillägg, därest och i den mån myndigheten, med hänsyn särskilt till efter ingången av augusti månad 1914 såsom dyrtidstillägg beviljad avlöningsförhöjning, anser sådant av omständigheterna påkallat; och må dylikt krigstidstillägg, under iakttagande i tillämpliga delar av de i §§ 1—5 meddelade bestämmelserna utgå;

b) till befattningshavare, som för sitt arbete i statens tjänst åtnjuta så kallade gratifikationer eller flitpenningar, med högst fyrtio procent av dem tilldelade belopp, samt

c) till övriga befattningshavare med högst fyrtio procent av deras kontanta avlöningsförmåner utav de i § 1 angivna slag.

§ 10.

Från åtnjutande av krigstidshjälp undantagas:
1:o) befattningshavare, som jämlikt den taxering till inkomst- och förmögenhetsskatt, vilken under år 1918 äger rum, har att erlägga dylik skatt för högre belopp än 5,000 kronor, äkta makars taxeringar sammanräknade;

§ 11.

Krigstidshjälp utgår med 150 kronor för hustru och med 75 kronor för varje barn.

§ 14.

Sammanlagda beloppet av en befattningshavares krigstidstillägg och krigstidshjälp under året må icke överstiga 2,300 kronor;

dels att avdelning I b) i propositionen nr 11 må erhålla följande lydelse:

b) förklara, att krigstidstillägget skall till varje dylik f. d. befattningshavare utgå med 150 kronor jämte 40 procent av ovanberörda pensions- och understöds årsbelopp, dock tillhopa med högst 800 kronor;

dels ock att § 2 i propositionen nr 13 må erhålla följande lydelse:

§ 2.

Krigstidstillägget utgår
till pensionsberättigad änka med 100 kronor jämte 40 procent av pensionsförmånernas för året bestämda belopp, dock högst med tillhopa 300 kronor;
till pensionsberättigad änka med pensionsberättigade minderåriga barn med 100 kronor till änkan och med 50 kronor för vart pensionsberättigat barn jämte 40 procent av ankans och barnens för året bestämda pensionsförmåner, dock högst med tillhopa 350 kronor för änka med 1 pensionsberättigat barn, 400 kronor för änka med 2 pensionsberättigade barn

och 450 kronor för änka med 3 eller flera pensionsberättigade barn;

till pensionsberättigat minderårigt barn utan pensionsberättigad moder med 50 kronor jämte 40 procent av pensionsförmånernas för året bestämda belopp, dock att krigstidstillägget icke må överstiga för 1 barn 250 kronor, för 2 syskon 300 kronor och för 3 eller flera syskon 350 kronor; och

till annan pensionär med 50 kronor jämte 40 procent av pensionsförmånernas för året bestämda belopp, dock högst med tillhoppa 250 kronor.

Stockholm den 29 januari 1918.

Sam. Clason.

A. E. Schyller.

Adolf Roos.

Gustaf Knaust.

Ludvig Widell.

Olof Olsson.

Axel Rooth.

Oscar Olsson.

Th. Borell.
